

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 4

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 882 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-aprelda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Organizational Behavior and Leadership.....	10
Ibrokhim Gulomov	
Baliqchilikda klasterlarini tashkil etishning nazariy asoslari	18
Olim Murtazayev, Muydinov Olim Bekmuratovich	
Оценка состояния привлечения инвестиций в сферу туризма Узбекистана и механизмы управления	24
Арзиматов Бобирмирзо Зокирджон угли	
Biologik aktivlar buxgalteriya hisobni milliy va xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish masalalari ...	27
Axmadaliyeva Zebo Abduxalimovna	
Aholi yashash joylarida yong'in risklarini bartaraf etish xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari	32
Aziz Zikriyoev	
O'zbekistonda ilmiy darajali kadrlar tayyorlash tizimi boshqaruvining tashkiliy tuzilmasi va vazifalari.....	40
Beknaeva Shaxnoza Vladimirovna	
Mintaqaviy turizmning iqtisodiyot rivojlanishiga ta'siri (O'zbekiston turistik xizmatlar bozori misolida).....	45
D. B. O'roqova	
Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ko'paytirishning asosiy yo'llari.....	50
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li, Sayfiddinov Sarvarbek Anvarbek o'g'li	
Sanoat korxonalarining aksiyalar bozoridagi faoliyati tahlili: muammolar va yechimlar	55
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
Qurilishda modernizatsiya va diversifikatsiya qilish asosida yangi ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish	63
Islamov Ozodjon	
Sanoat korxonalari innovatsion salohiyatini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari.....	67
J. K. Boymurodov	
Mamlakatda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlari	72
Kadixodjayeva Nilufar Raxmatullayevna	
BlokchEYn texnologiyalari yordamida raqamli iqtisodiyotni o'zgartirish	77
Karabayev Rustam Zafarovich, Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy mehnat bozorining rivojlanishi	84
Layli Mirzayeva	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishda investitsion resurslardan samarali foydalanish mexanizmlari.....	88
Luiza Komilovna Xaydarova	
Umumta'lim muassasalari sonining ekonometrik tahlilini pedAgogik metodlar yordamida amalga oshirish....	93
Ravshanova Muhayyo Maxmanazarovna	
O'zbekiston tarixiy shaharlarida turistik faoliyati shakllanishi va ularni boshqarishning nazariy asoslari.....	98
Meliqulov G'ayrat Abdug'afforovich	
Iqtisodiy rivojlanish va ilmiy tadqiqot rivojlanishining havo ifloslanish darajasiga ta'siri	105
Murodullayev Kamoliddin Sherzod o'g'li, Sadibekova Bibisora Djapparovna, Turdiqulov Farrux Ravshanjon o'g'li	
Hududlarni rivojlantirish va "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishning ekologik muammolari.....	110
Maxkamov Saidafzal Saidkamol o'g'li, Yigitaliyeva Dilnavo Mansurjon qizi	
Ekoturizm obyektining tasniflanishi va alohida xususiyatlari	116
Qodirov Azizjon Anvarovich	
Mamlakatimiz oliy ta'lim tizimida sifat menejmentidan foydalanishning konseptual asoslari	121
Saidqulova Furuza Farmonovna	
Bo'lajak iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyalari.....	125
Shukurova Marifat Xodjiakbar qizi	
Ta'limning bosqichlari va ularning inson kapitalini shakllantirishdagi ahamiyati	129
To'rayeva Hurriyat To'yqulovna	

Hududlarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish dasturini amalga oshirishda marketingni rivojlantirish yo'llari	136
Xamidov O. X., Tojiyeva A. F.	
Investitsiyalar marketingining strategik aspektlari.....	143
Xodjamberdiyeva Dilnoza Bahtiyorovna	
Xorijiy investitsiyalarni jalb etishda investitsion muhit jozibadorligini oshirishga nazariy qarashlar	149
A. Bektemirov, A. A. Abdurahmonov	
Qishloq xo'jaligi raqobatbardoshligini oshirishning ilg'or xorij tajribasi	154
Abdulloev Asliddin Junaydullayevich, Ochilov Narzullo Fayzulloyevich	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari.....	159
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Turizm sohasi uchun yuqori malakali kadrlarni tayyorlashda davlat va xususiy sherikchilikning o'zaro bog'liqligi tahlili.....	165
Raxmatov Adxam Itolmasovich	
Mamlakatimizda turizm tashkilotlari faoliyatini qo'llab-quvvatlash maqsadida marketing instrumentlari orqali samarali tizim yaratish.....	169
Suyunova Kamilla Baxromovna	
Qishloq xo'jaligida agrokimyo xizmatlar ko'rsatishning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	173
Tabayev Azamat Zaripbayevich	
Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishni faollashtirish muammolari	178
Xomitov K. Z., Masharipova S. R.	
Considerations on the Problem of Illegal Migration and Human Trafficking	183
Azamatova Gulmira Bayirbekovna, Otarbayeva Guljan Kobeyevna	
Sustainable Development and Environmental Economics in Uzbekistan: A Focus on Carbon Pricing and Renewable Energy	186
Muhammadiyev Po'latjon Ilhomjon o'g'li, Urganbayeva Dilnoza Toxtasinovna	
The use of Digital Technologies in the Provision Of Utilities to the Population	192
Mamanazarov Oybek Shomurodovich, Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Alijonov Jamshid Alijon o'g'li	
The Current State of the Digital Economy in the Agrarian Sphere: Problems and Solutions	196
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Behavioral Theory of the Firm.....	201
Egamberdieva Oydin Abror qizi	
The Role of Information Technologies in Increasing the Capitalization of Commercial Banks	207
Egamova Makhfurat Esanovna	
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан	211
Абдуллоев Фуркат Олимджонович	
Совершенствование методологии экспертизы инвестиционных проектов	216
Бекимбетова Гулнора Маратовна	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	223
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Меры по снижению доли теневой экономики в стране.....	228
Махмудова Юлдузхон Бахромжон кизи, Сафаров Гиёсиддин Абдуллаевич ўғли	
Формирование национальной инновационной системы – одна из приоритетных задач повышения конкурентоспособности Республики Узбекистан	232
Н. М. Махмудов, А. А. Алиев, З. А. Мирзоев	
Мониторинг и анализ современного состояния и развития промышленности в Узбекистане.....	237
Назарова Раъно Рустамовна, Исмоилова Малика Дилшодовна	
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов.....	243
Раупов Жамшид Рашидович	
Роль применения ключевых показателей эффективности труда на предприятиях.....	249
Рахматуллаева Шахноза Хамидовна	

Влияние цифровой трансформации на инвестиционную привлекательность Узбекистана.....	255
Саитхамолов Мухаммадхожа Сабирходжа угли, Маркабаева Жансая Айбек кызы	
Организация и координация методической помощи при управлении педагогическими кадрами	261
Хакимова Майя Юрьевна	
Интеграция узбекистана в мировое экономическое содружество путем унификации бухгалтерского учета на основе МСФО	266
Зарипова Саёхат Зафаровна	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari.....	271
Abduqodirova Ozoda Anvarjon qizi	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarning joriy tahlili.....	276
Abdusalomov Jaxongir O'ktam o'g'li	
Globalashuv sharoitida mamlakatimizda sug'urta bozorini raqamlashtirishning ahamiyati	282
Anvarova Z.	
The Role of Parents and Teachers in Promoting a Healthy Lifestyle in Children.....	286
Axtamov Djamshed Baxromovich	
A Study of the Importance of Green Economy in Uzbekistan Sustainable Economic Development and its Measurement Indicators in Relation to Environment.....	291
Ataniyazova Maksuda Baltayevna, Tairova Zarnigor Mammot qizi	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi.....	296
Avazov Iloxom Ravshanovich	
Foydani soliqqa tortish obyekti sifatidagi iqtisodiy tarkibi.....	301
Axrorov Zarif Oripovich	
Surxondaryo viloyatida aholining uy-joy bilan ta'minlanganlik darajasini tahlili.....	309
Ibragimov Qobil To'xtamishovich	
Review of Methodological Approaches to Enterprises Financial Condition Analysis.....	314
Ismailova Maxbuba Mirxalilovna	
Innovatsion rivojlanish sharoitida xizmat ko'rsatish sohasini tasniflanishining nazariy va ilmiy asoslari.....	319
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Korxonalarda benchmarking strategiyalarini qo'llashning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlari.....	325
Narziyeva Dilafiruz Muxtorovna	
Davlat budjetining soliqsiz daromadlari shakllanishini takomillashtirish yo'llari.....	330
O'ktamova Nargiza Narzulla qizi	
Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishi korxonalarining rivojlanish holati tahlili.....	334
Olimov Maqsudjon Komiljon o'g'li	
Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni moliyaviy hisobotning xalqaro standartlar talablari asosida tuzish.....	339
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Raqamlashtirish sharoitida qo'shma korxonasi faoliyatining tahlili.....	343
Rashidov Jamshid Xamidovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishida oilaviy tadbirkorlikning o'rni.....	348
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Saloxiddinov Zuxriddin Nuriddin o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko'rsatishning ilmiy asoslari.....	352
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida telekommunikatsiya sohasini rivojlantirish ilmiy asoslari.....	356
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni joriy etishning huquqiy masalalari	360
Turg'unov Saloxiddin Jamol o'g'li, Mirzayeva Mohidil Vohidovna	
Zamonaviy sharoitlarda korxonalarning moliyaviy baqarorligini yaxshilash masalalari	366
Usmanova Guljahon Ulug'bek qizi	
Franshizalarni jalb qilishda davlat boshqaruvi tizimida marketing tadqiqotlarining ahamiyati	371
Xodjayev Anvar Rasulovich	

Transport Decarbonization Strategy.....	377
Yarashova Vasila Kamalovna, Muradov Bekzod Xidirnazar ugli	
Temir yo'l transportida ishlab chiqarish faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish	382
Yermatova Dilnoza Axmadjonovna	
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari	387
Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	
Issiqlik ta'minoti xizmatlarini ko'rsatish samaradorligi va sifatini baholash ko'rsatkichlari tizimi	390
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Issiqlik ta'minoti xizmatlari sifatiga ta'sir etuvchi omillar va ularni baholash	394
Abdulaziz Abdumo'minovich Matro'ziyev	
Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga soliq solishni takomillashtirish.....	399
Abdullayev Zafarjon Alijonovich, Zaydullayev Abduhabib Boliqul o'g'li	
Sug'urta tashkilotlarida hisob siyosatini ishlab chiqishning ahamiyati.....	404
Abduraimova Maftunaxon Axmatovna	
Bank risklarini boshqarishning xalqaro tajribalari.....	409
Abdurasulov Jaxongir Abduvaliyevich	
Tadbirkorlik subyektlari ijtimoiy ma'sulligini ta'minlash mexanizmining amal qilish darajasi	416
Bayisbayev Javlon Nurlanovich	
Qishloq aholisining qishloq xo'jaligida bilim va innovatsiyalarni o'zlashtirishga ta'sir etuvchi omillarni iqtisodiy baholash (Samarqand viloyati misolida).....	421
Bozorova Lobar Nuralevna	
Направления совершенствования инновационных стратегий в деятельности промышленных предприятий	427
Дониерова Зухрабону Алишер кизи	
Mol-mulk solig'ining korxonalar faoliyatiga ta'siri.....	432
Qudiyarov Kishibay Ramatullayevich	
Banklar reytingini aniqlash va barqarorligini ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari.....	438
Maxmudov Omon Tuxtayevich	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklarining aktiv va passiv operatsiyalarini innovatsion usullar orqali boshqarishni takomillashtirish	442
Mo'minova Ma'suda Baxtiyarovna	
Auditorlik tekshiruvini dasturiy ta'minot asosida tashkil etish: muammo va yechimlar.....	447
Nazarova Kamola Sattoral qizi	
Ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirishning davlat tomonidan tartibga solish konsepsiyasi.....	453
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati hamda uni rivojlantirish istiqbollari.....	460
Nurullayeva Shaxnoza, Saydullayeva Saodat	
Tijorat banklari inson kapitali samaradorligini baholashda KPI ko'rsatkichlaridan foydalanish mexanizmlari	467
Turaeva Mastura Kurbanovna	
Сущность и особенности инвестиционно-строительного процесса	471
А. Бектемиров, Б.М. Абдувалиев	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarishning dolzarb masalalari.....	478
Saidov Hayotjon Raxmatulloyevich	
Tijorat banklarida kredit operatsiyalari hisobini takomillashtirish.....	482
Sa'dullayeva Asalxon Muzaffarovna	
Ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarining raqobatbardoshlikni baholash usullari	485
Abdulloyev Asliddin Junaydullayevich, Teshayev Mirolim Djumayevich	
Tadbirkorlik subyektlarida soliq yukini optimallashtirish mexanizmi	490
To'xsanov Qudratillo Nozimovich	

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish Xamidova Z. U.	495
Aholi moliyaviy savodxonligini oshirish va uning ahamiyati..... Xudayarova Xurshida Abdunazarovna	501
Kambag'allikni qisqartirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi..... Xudoyberdiyev Jamshid Juraboy o'g'li	505
Oliy ta'lim muassasalarida buxgalteriya hisobi va ichki auditni takomillashtirish..... Shaymatova Nargiza Ashurovna	511
Raqamli iqtisodiyot sharoitida sug'urta xizmatlari..... Shodmonova Odina G'ofur qizi	516
Fuqarolar davlat pensiya ta'minoti tizimining amaldagi holati tahlili..... Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	520
Aholiga bank xizmatlari ko'rsatishning ijtimoiy ahamiyati..... Eldor Uskanov	525
Innovatsion boshqaruvning ilg'or xorijiy tajribalari Yusupova Jamila Karamatdinovna	530
Neft-gaz korxonalari moliyaviy-iqtisodiy faoliyati natijalari tahlili ("O'ZBEKNEFTGAZ" AJ misolida) Umurzoqov Jamoliddin Sherbekovich	534
Korxonalarda savdo marketing faoliyati samaradorligini baholash..... Sobirov Azizbek Avzbekovich	541
Moliyaviy firibgarliklarga qarshi kurashishda raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari..... Gadaev Ismat Yadgarovich	548
Hududlarda islom iqtisodiyoti tamoyillari asosida amalga oshirilgan investitsion loyihalar: to'siqlar va yechimlar Irgasheva Gulbahor Sodiqovna	551
O'zbekistonda investitsiyalardan samarali foydalanish asosida oziq-ovqat sanoati samaradorligini oshirish yo'llari..... Kobilova Nasiba Xurramovna	554
Foreign Economic Relations as a Factor of Effective Functioning of the Economy Bakhodurova Sulkhiya Azizkhodjaevna, Li Marina Rudolfovna, Mukhtarova Donata Ravshanbekovna, Romashkin Roman Anatolyevich	561
Modern Approaches to the Organization and Development of the Consumer Services Market..... Musyeva Shoira Azimovna	566
Ishlab chiqarish siklini qisqartirishning iqtisodiy samaradorligi..... Odina Nabiyeвна Tuychiyeva, Nazarova Latofat Toirjon qizi	570
Asalarichilik mahsulotlari bozorida marketing strategiyasini amalga oshirish..... Rashidova Xadicha Tursunalievna	575
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida bank faoliyatini iqtisodiy-matematik modellashtirish yo'llari Raxmanov Mexridin Sindarovich	581
Korporativ boshqaruv amaliyoti bo'yicha hisobot tuzish bo'yicha xorijiy tajriba..... Tashmatov Rustam Xusanovich	586
Iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish istiqbollari Yuldashev Xusniddin Abdullayevich	592
Iqtisodiyotda turizm o'rnini statistik baholash uslubiyoti..... Zilola Jumanova	595
Финансовые риски в исламском финансировании для внедрения в Республики Узбекистан Абдуллоев Фуркат Олимджонович	602
Блокчейн-технология и информационная безопасность в цифровой экономике Узбекистана..... Кадиров Алишер Исмаилович	607
Цифровая платформа как инструмент трансформации бизнес-процессов Раупов Жамшид Рашидович	611

O'zbekistonda zamonaviy kabel va sim mahsulotlari ishlab chiqaruvchi korxonalar faoliyatiga nazar.....	617
Rashidova Odina Olimjon qizi	
Современные тенденции развития валютных отношений в Узбекистане	622
Камалов Камолатдин Кахрамонович	
Sug'urta sohasining O'zbekiston iqtisodiyotidagi o'rni	626
Sharobiddinov Akramjon Goyibbayevich	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish yo'nalishlari	630
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Modeling the Stackelberg strategy in a linear model (linear city) Hotelling.....	635
Musayeva Shaira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilkhomovna	
Mulkning kapitallashuvi darajasini iqtisodiy jihatdan amalga oshirish samaradorligini baholash uslublari.....	644
Norboyev Odil Abrayevich	
Tijorat banklarining kredit portfelini amaliy holati va ekonometrik tahlillari: ATB "Aloqabank" misolida.....	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
O'zbekistonda "yashil iqtisodiyot" muhitida kreditlash va moliyalashtirish imkoniyatlari	654
Taxir Urkinbayev	
Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimini tashkil qilishning xususiyatlari.....	658
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
Chinese Commercial Banks Experience in Asset Diversification	663
Uktamova Nozima Narzulla kizi	
Sanoat taraqqiyotida ishlab chiqarish korxonalarini ustuvor rivojlantirish istiqbollari.....	667
Yadgarov Akram Akbarovich	
Анализ деятельности коммерческих банков Узбекистана по кредитованию физических лиц.....	673
Базарова Нигора Равшановна	
Mahalliy va xorijiy investitsiyalarni jalb etishning innovatsion jarayonlarga ta'sirini baholash.....	684
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish yo'llari	689
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Tashqi mehnat migratsiyasi.....	694
O. N. Djurayev	
Raqamli iqtisodiyotda sanoat tarmog'ining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishini baholash	699
Otaboyeva Dildora	
Nobank kredit tashkilotlarining moliyaviy xizmatlari sifatini oshirishning xorijiy mamlakatlar tajribasi	705
Raimov Xurshid Muxtorovich	
Tijorat banklarida moliyaviy injiniringni qo'llash istiqbollari	711
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekiston Respublikasi moliya bozorida tijorat banklari faoliyati: muammo va yechimlar	716
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboevich, Jumaev Islombek Akram o'g'li	
Agrar ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish yo'llari	723
Boltayev Nurali Shiramatovich, Beglayev Uchqun Xurramovich, Abdiyev Izzat Risqiboyevich	
O'zini o'zi band qilgan shaxslardan olinadigan soliqlarni takomillashtirish orqali yashirin iqtisodiyotni jilovlash masalalari	731
Davranov Iskandar Jumayevich	
Iqtisodiy konsentratsiyalarni tartibga solish va nazorat qilishni takomillashtirish.....	738
Luqmanov Sharifxon A'zam o'g'li	
Role of Private and Public Kindergartens in Early Childhood Development	744
Makhmudova Munisakhon Abbos qizi	
"Yashil" enegriya quvvatlarini barpo etish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash asosi sifatida.....	749
Muminova Elnoraxon Abduraimovna, Umarova Dilnoza Oybek qizi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda CVP-tahlilni tashkil etishning muammoli jihatlari	754
Qlichev Baxtiyor Pardayevich	

Korxonada likvidlik riskini minimallashtirish orqali uning moliyaviy barqarorligini saqlab qolish	759
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Развитие международных торгово-экономических связей Республики Узбекистан	766
Ким Татьяна Валерьевна, Гофуржонов Шахрибону Бахромжон кизи	
Kapital qurilishni boshqarish samaradorligini oshirishning dolzarb masalalari	774
A. Bektemirov, M. U. Sarimsoqov	
O'zbekiston mehnat bozorida yoshlarning ish bilan bandlik darajasini oshirish.....	780
Mambetjanov Qahramon Qurbandurdiyevich, Bahromov Shahzod Fazliddinovich	
Роль имиджа в улучшении инвестиционной привлекательности высших учебных заведений.....	787
Жанзаков Бекзот, Жонузиков Мирзабек	
Innovatsion kichik tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha xorij tajribasi va uni mamlakat iqtisodiyotida qo'llash imkoniyati.....	795
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Eshqulova Dilorom Abduravupovna	
Перспективы развития банковского сектора в Узбекистане для иностранных туристов	802
Муминов Шахзод Низомиддинович, Каримова Азиза Махмадризоевна	
Innovatsion faoliyat moliyaviy modellari va mexanizmlarini rivojlantirishning konseptual asoslari	806
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Qishloq xo'jaligi tarmoqlarini innovatsion rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda samarali foydalanish yo'llari	814
Ishniyazov Baxrom Normamatovich	
Turistik xizmatlarining o'ziga xos xususiyatlari va marketing tadqiqotlari.....	819
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna	
Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi: asosiy muammolar va rivojlanishining ustuvor yo'nalishlari	823
Yeshimbetov Uktamjon Xudaybergenovich	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	832
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Kriptoalyuta va blokcheyn tadqiqotlari: tendensiyalar va istiqbollar	835
Berdiqulov Jurabek	
Bank risklarni monitoring qilish tizimini takomillashtirish	837
Hamroyev Sherzod Axtamovich	
O'zbekiston hududlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda ko'p qavatli "yashil" fermer xo'jaliklarini tashkil etishning ahamiyati	843
Turdimuratova Aziza Alisherovna	
Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlarini oshirish yo'llari va uni arima modeli asosida prognozlash.....	846
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Qishloq xo'jaligi tarmog'ining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va undagi tarkibiy o'zgarishlarni statistik baholash.....	856
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	863
Pardayev Jamshid Muzaffarovich	
Turizm bozorini rivojlantirishda mehnat bozorining tutgan o'rni va ahamiyati	872
Berdiqulova Iroda Rayimqulovna, Berdikulov Jurabek	
Проблемы расчета определения и планирования прибыли предприятий в условиях модернизации экономики	876
Алиева С.С.	

DAVLAT SEKTORIDA ICHKI AUDIT TADBIRLARINI UMUMIY REJALASHTIRISH

Xamidova Z. U.

PhD, TDIU, "Budjet hisobi va g'aznachilik" kafedrası prof.

Annotatsiya: Maqolada, budjet tashkilotlarida tashkil qilingan markazlashgan ichki audit xizmatini umumiy yillik rejalashtirish va reja tuzish jarayonida amalga oshirilishi zarur bo'lgan nazariy va amaliy jihatlari, samaradorligini oshirish masalalari tadqiq qilingan. Shuningdek, budjet tashkilotlarida markazlashgan ichki audit xizmati uchun umumiy reja tuzish jarayonida baholash tizimi, baholash jarayonida e'tiborga olish zarur bo'lgan jihatlari, tizimni rivojlantirish va samaradorlikni oshiruvchi metodik tavsiyalar, ichki auditorlar tomonidan alohida yondashuv usullari va budjet tashkilotlarida ichki auditning zarurligi asoslangan.

Kalit so'zlar: baholash, davlat sektori, ichki audit dasturi, ichki audit xizmati, ichki audit yillik rejasi, ichki nazorat, risk, ijro nazorati.

Abstract: The article explores theoretical and practical aspects, issues of increasing the efficiency of the centralized internal audit service organized in budgetary organizations, which must be implemented in the process of general annual planning and planning. Also, an assessment system in the process of creating a general plan for a centralized internal audit service in budgetary organizations, aspects that must be taken into account in the assessment process, methodological recommendations for developing the system and increasing efficiency, special approaches of internal auditors, and the need for internal audit in budgetary organizations is justified.

Key words: assessment, public sector, internal audit program, internal audit service, annual internal audit plan, internal control, risk, performance monitoring.

Аннотация: В статье исследованы теоретические и практические аспекты, вопросы повышения эффективности централизованной службы внутреннего аудита, организованной в бюджетных организациях, которые должны быть реализованы в процессе общего годового планирования и планирования. Также система оценки в процессе создания общего плана централизованной службы внутреннего аудита в бюджетных организациях, аспекты, которые необходимо учитывать в процессе оценки, методические рекомендации по развитию системы и повышению эффективности, специальные подходы внутренних аудиторов, и обоснована необходимость внутреннего аудита в бюджетных организациях.

Ключевые слова: оценка, государственный сектор, программа внутреннего аудита, служба внутреннего аудита, годовой план внутреннего аудита, внутренний контроль, риск, контроль эффективности.

KIRISH

Jahon amaliyotida budjet tashkilotlarida ichki audit xizmati faoliyatining uslubiy asoslarini takomillashtirilishi borasidagi ilmiy izlanishlarga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shuningdek, budjet tashkilotlari ichki audit xizmati faoliyatidagi nazorat tartibi, risklarni baholash va minimallashtirish, tashkilotning ish samaradorligini oshirish budjet mablag'laridan oqilona foydalanish, korrupsion holatlarni oldini olish, xalqaro ichki audit standartlari asosida nazoratni tashkil etish masalalari ilmiy o'rganilmoqda. Xususan, bu mavzu bo'yicha xususiy sektorda ilmiy ma'lumotlar va nashrlar yetarlicha shakllantirilgan, ammo budjet tashkilotlarida aynan markazlashtirilgan ichki audit xizmatlari uslubiyati yuzasidan amalga oshiriladigan ishlar hali ko'p izlanishlar olib borish lozimligini taqozo qiladi.

Bugungi kunda faoliyat olib borayotgan ichki audit xizmati mamlakatimizda qabul qilingan davlat sektorida ichki audit xizmatiga tegishli qonunosti hujjatlar asosida o'z faoliyatlarini yuritib kelmoqdalar. Davlat sektorida ichki audit xizmati bo'ysunuviga ko'ra, vazirlik va idoralar tomonidan tasdiqlangan qabul qilingan nizomda belgilangan vazifa va maqsadlarga asosan ish yuritishmoqda. Ushbu masalalar yuzasidan me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqish va bu bo'yicha aniq bir uslubiy asos yaratishga ehtiyoj yuqori.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Davlat sektorida ichki audit xizmati faoliyati mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan keng o'rganilgan bo'lib, berilgan ta'riflar mazmun jihatidan o'xshash bo'lsa-da, yondoshuvlari bir-biridan tubdan farq qiladi. Xorijiy olimlar A.N.Danilov, N.V.Vasina, N.G.Ivanovlar tomonidan shunday ta'riflanadi: Yillik faoliyat rejasiga kiritish uchun rejalashtirilgan tekshirishlar ro'yxati xavfga asoslangan yondashuvdan foydalangan holda shakllantirilishi kerak. Audit obyektlari tashkilotning tarkibiy bo'linmalari tomonidan xavflarni baholash natijalarini va qo'shimcha omillarni, masalan, audit obyektining muhimligi, xodimlar soni, audit obyekt faoliyatidagi o'zgarishlar, oxirgi auditdan buyon o'tgan, oldingi audit natijalari va boshqa omillar vaqtini hisobga olgan holda guruhlanadi¹.

N.V. Vasina va N.G. Ivanovning fikrlariga ko'ra "Audit tadbirlarini rejalashtirishda ichki moliyaviy nazorat samaradorligi, budget hisobotining ishonchiligi va budget hisobini yuritish, budget hisobotini tuzish va taqdim etishning yagona metodologiyasini buzishga olib keladigan omillar mavjudligi to'g'risidagi ma'lumotlar tahlili amalga oshiriladi"².

Mahalliy olimlarimizdan S.U.Mexmonovning fikricha "Ichki auditni o'tkazishning boshlang'ich boskichi uni rejalashtirish hisoblanadi. Auditning rejasida ishning kutilayotgan hajmi, audit o'tkazishning jadvali va mudatlari, tekshirilayotgan obyekt to'g'risida obyektiv va har tomonlama asoslangan fikrlarni shakllantirish uchun zarur bo'ladigan auditorlik amallarining hajmi, turlari va ketma-ketligi ko'rsatib o'tilgan auditorlik dasturi belgilanib o'tilishi lozim"³.

Yuqoridagilardan shunday xulosaga kelish mumkinki, davlat sektorida ichki audit, ichki audit tadbirlarini rejalashtirish tushunchasi mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan turlicha talqin qilingan. Ammo, mazmunan umumiy yo'nalishlarni nazarda tutadi. Aynan ichki audit tushunchasi budget tashkilotlari uchun yangi hisoblangani uchun umumiy standartlar va umumiy tushunchalar shakllanishi uchun iqtisodiy tizim bir biriga o'xshash bo'lishi kerak.

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish jarayoni oldingi ichki audit tadbirlaridan kelib chiqib belgilanishi maqsadga muvofiq. Oldingi ichki audit tadbirlarida yuzaga kelgan vaziyatlar, ya'ni markazlashgan ichki audit xizmati jarayonida aniqlangan kamchiliklar, risk darajasi, budget tashkilotining faoliyati, hajmi va ichki nazorati tizimining amaldagi holati umumiy rejalashtirishni ro'yxatini tuzishga asos bo'ladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida ilmiy abstraksiya usuli, obyektivlik tamoyili, kuzatish, taqqoslash, statistik ma'lumotlar bilan ishlash, qiyosiy tahlil usullaridan keng foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Davlat sektorida ichki audit tadbirlari umumiy rejalashtirishdan boshlanadi. Rejalashtirish bosqichi nazorat jarayonini asosiy qismini tashkil etadi. O'tkaziladigan nazoratni rejalashtirishdan oldin uning hajmi, ichki nazoratini tashkil qilinishi, davlat budgetidan ajratilgan mablag'lar miqdori, shu obyektga tekshirish o'tkazilgunga qadar aniqlangan nomuvofiqliklar va kamomadlar miqdori bilan tanishib chiqadi. Shundan keyin bajariladigan ishlar ketma-ketligini aniqlash uchun reja va dastur tuzib olinadi hamda tashkilotda o'tkaziladigan ichki audit nazoratining tashkil etilishi va o'tkazilishi jarayoni amalga oshiriladi.

Bajarilishi kerak bo'lgan ishlarni ketma-ketligini aniqlovchi jarayon rejalashtirish hisoblanadi. Chunki rejalashtirishga qarab keyingi bosqichlar amalga oshiriladi. Ya'ni keyingi bosqichlarda amalga oshiriladigan ishlar rejaqa kiritiladi va belgilangan reja asosida bajariladi. Reja tuzishda ichki auditor ahamiyat berishi kerak bo'lgan muhim jihatlarni mavjud. Ichki audit tadbirlarini rejalashtirish 2 xil turda amalga oshiriladi. Umumiy va individual rejalashtirish.

Umumiy rejalashtirish bir yilga mo'ljallangan bo'lib, ichki audit xizmati tomonidan xavf tahlili asosida tuziladi. Bir moliya yiliga ya'ni 1-yanvardan 31-dekabr holatiga tuziladigan yillik rejalashtirish ichki audit obyektlari ro'yxati, ichki audit tadbirlarini o'tkazish muddati, davom etish davri va ichki audit tadbirlarini o'tkazishga mas'ul xodimlari ro'yxatini o'z ichiga oladi.

1 Данилов А.Н., Васина Н.В., Иванова Н.Г. "Проблемы нормативного регулирования и методическое обеспечение внутреннего финансового контроля и внутреннего аудита в учреждениях государственного сектора", Экономический науки, УДК: 336.148+657.6 DOI 10.17238/П1998-5320.2018.31Л60

2 НВ Васина, НГ Иванова, "Внутренний финансовый контроль и внутренний аудит в учреждениях государственного сектора: проблемы нормативного регулирования и методического обеспечения", Актуальные вопросы развития экономики, 2017 г., стр. 217-221

3 Мехмонов С.У., Бюджет ташкилотларида ички аудит фаолиятининг назарий ҳамда амалий жиҳатлари, Иқтисод ва молия / Экономика и финансы 2015, 10-сон, 52-57

Individual rejalashtirish umumiy yillik rejaga kirgan ichki audit obyektida ichki audit tadbirlarini o'tkazish bilan belgilanadi. Ya'ni bitta budjet tashkilotida belgilangan vaqt davomida bajariladigan ishlar ketma-ketligini anglatadi.

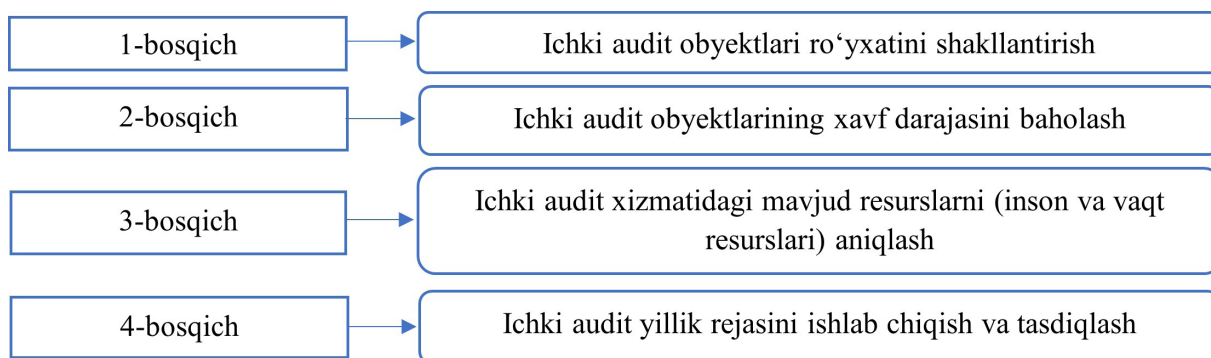
Ichki audit tadbirlarini umumiy yillik rejalashtirishda umumiy ro'yxatni shakllantirish lozim. Bu ro'yxat har bir vazirlik va idoralarning tarkibiy bo'linmasiga kiradigan tashkilotlarini qamrab olishi kerak. To'liq ro'yxat shakllanib bo'lganidan keyin ularning risklari tahlil qilinadi. Bunday metodologiyani rivojlangan davlatlar tajribasida kuzatish mumkin. Bu amaliyot ichki audit xodimlari ishining samaradorligi va ularning vaqt resurslaridan unumli foydalanishlari uchun asosiy ko'rsatkich hisoblanadi. Aynan rejalashtirish borasida xalqaro standartlarda ham ko'rishimiz mumkinki, ichki audit tadbirlari va maqsadi, hajmi va dasturi bilan bog'liq bo'lgan alohida xususiyatga ega bo'lgan jihatlar ko'zga tashlanadi.

Davlat sektorida reja tuzish jarayoni ichki audit xalqaro standartlarining 2200 – “Auditorlik tekshiruvini rejalashtirish”, 2210 – “Auditorlik tekshiruv maqsadlari”, 2220 – “Auditorlik tekshiruv hajmi”, 2230 – “Auditorlik tekshiruvini bajarish uchun mehnat resurslarini taqsimlash” va 2240 – “Auditorlik tekshiruv dasturi” sonli standartlarida belgilab qo'yilgan⁴. Ushbu standartlar asosida davlat sektorida o'tkaziladigan ichki audit standartlari ishlab chiqildi.

O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirining 2022 yil 3394 –sonli qarori asosida “Ichki audit milliy standartlari”⁵ hamda 3406-sonli qarori asosida “Ichki audit tadbirlarini o'tkazish qo'llanmasi”⁶ tasdiqlandi. Ushbu me'yoriy-huquqiy hujjatlar davlat sektorida ichki audit tadbirlarini rejalashtirish jarayonida asosiy manba bo'lib xizmat qilmoqda.

Ichki audit tadbirlarini yillik rejasini tuzishda ichki audit xodimlari soni va nazorat tadbiri uchun belgilangan vaqt resurslarini hisobga olinadi. Bu vaziyatda ichki audit xodimlari manfaatlar to'qnashuvi yuzaga kelmasligini ham hisobga olishlari kerak. Ichki audit tadbirlari rejasiga kirmagan obyektlarda rejadan tashqari ichki audit tadbirlari o'tkazilishi mumkin. Bunda umumiy ichki audit xodimlarining nazorat tadbirlari uchun ajratilgan umumiy vaqt resurslarini 20 foizdan oshib ketmasligi kerak. Rejadan tashqari ichki audit tadbirlari qonun hujjatlarini buzilganligi to'g'risida ma'lumot kelib tushganda, nazorat obyekti aniq sabablari bilan murojaati kelib tushganda va favqulodda vaziyatlar taqozo qilganda vazirlik va idoralarning rahbari qarori asosida o'tkazilishi mumkin.

Ichki audit yillik rejasini ishlab chiqish 4 ta bosqichda amalga oshiriladi.

1-rasm: Ichki audit yillik rejasini ishlab chiqish bosqichlari⁷

Ichki audit xalqaro standartlarining 2200 – auditorlik tekshiruvini rejalashtirish bo'limida rejalashtirish haqida shunday deyilgan: “Ichki auditorlar har bir auditorlik tekshiruv, jumladan tekshiruvning maqsadlari, hajmi, bajarilish muddati va resurs taqsimlanishi kerak. Rejada tashkilotning strategiyalari, maqsadlari va tekshiruvga bog'liq risklari ko'rib chiqilishi kerak”⁸.

Umumiy rejalashtirish jarayonida risk tahlili asosida baholash eng asosiy va murakkab jarayon hisoblanadi. Risk omillarini belgilashda ichki audit obyekti moliyaviy faoliyatida risklarning yuzaga kelishiga ta'sir etuvchi omillar hisobga olinadi.

Rejalashtirish bosqichidagi risklar tahlili asosan oldingi tekshiruv natijalari hamda risk darajalari, tashkilot uchun budjetdan ajratiladigan mablag'lar miqdori, budjetdan tashqari mablag'lari miqdori, moliyaviy operatsiyalarining hajmi va kadrlar siyosatiga bog'liq holda baholanadi.

4 INTOSAI Financial Audit Guidelines are based on the International Standards on Auditing, 2200 Engagement Planning.

5 O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya vazirining 2022-yil 24-oktyabrdagi 3394-sonli “Ichki audit milliy standartlarini tasdiqlash” to'g'risidagi buyrug'i.

6 O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirining 2022 yil 27 dekabrda 3406-sonli “Ichki audit tadbirlarini o'tkazish qo'llanmasini tasdiqlash” to'g'risidagi buyrug'i.

7 Muallif ishlanmasi.

8 INTOSAI Financial Audit Guidelines are based on the International Standards on Auditing, 2200 Engagement Planning.

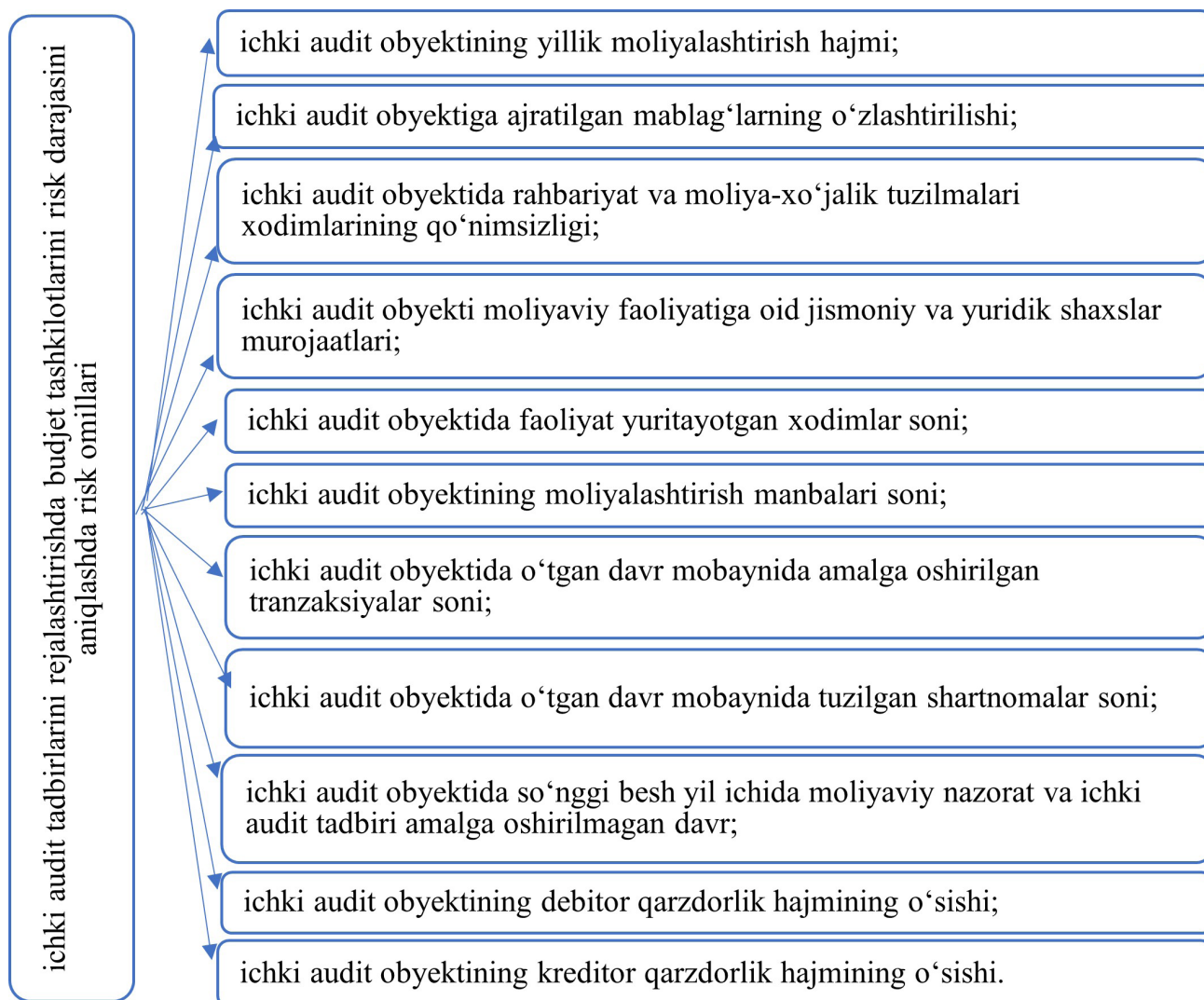

Risklarni baholash jarayonida muhimlik omili hisobga olinishi shart. Muhimlik risklarni baholashda aniqlikni ta'minlaydi. Muhimlik darajasi tashkilotlarni taqdim etgan dalillari va budget tashkilotlarini tarmoq xususiyatlaridan kelib chiqib aniqlanadi.

Resurslarning mutanosib taqsimlanishini tasdiqlash uchun shu o'rinda auditorlik tekshiruvi hajmini e'tiborga olish muhim hisoblanadi.

Markazlashgan ichki audit xizmati bir tashkilot uchun emas, balki respublika yoki hududiy darajadagi tarmoq vazirliklari buysonuvidagi tashkilotlar doirasida yillik reja tuziladi. Yillik reja tuzish uchun risklarni tahlil qilish asos bo'lib xizmat qiladi. Aslida risklarni baholash jarayoni ichki audit nazoratini o'tkazish jarayoniga tegishli hisoblanadi. Lekin, aynan risk omillari tahlili va riskka asoslangan reja barcha budget tashkilotlari to'g'risida muhim ma'lumotlarni o'z ichiga oladi va vakolatli davlat organlari tomonidan muntazam kuzatib boriladigan hamda o'zgartirish kiritish mumkin bo'lgan joylariga vakolatli davlat organlari tomonidan o'zgartirishlar kiritib boriladigan jarayondir.

Individual baholash sifat baholanishi ko'rinishida bo'lishi mumkin: (qoniqarli, yaxshilanishga muhtoj, qoniqarsiz) yoki raqamli (1 = yaxshi, 2 = qoniqarli, 3 = yaxshilanishga muhtoj), lekin rangli ko'rsatkichlardan foydalanish tobora ko'proq uchramoqda. Bu baholash tizimini bugungi kunda rivojlangan barcha mamlakatlarda kuzatishimiz mumkin. Jumladan, Buyuk Britaniya, AQSH, Rossiya Federatsiyasi va ko'pgina MDH davlatlarida uchramiz.

2-rasm: Ichki audit tadbirlarini rejalashtirishda budget tashkilotlarini risk darajasini aniqlashda foydalaniladigan risk omillari⁹

9 Muallif ishlanmasi.

Shuni ham ta'kidlash lozimki, baholashda qo'llaniladigan juda ko'p usullar mavjud. Ularni ichidan eng samarali va ishonchlisi tanlanadi. Ichki audit boshqarmasi o'zining natijalarini baholashda quyidagi uch bosqichli baholash tizimini taklif qilindi va bu bosqichlardan foydalanib rejalashtirish jarayonini takomillashtirish asoslandi:

“Qizil”: yuqori ahamiyatga ega muammo, zudlik bilan e'tiborni talab qiladi.

“Sariq”: o'rtacha ahamiyatga ega muammo, o'z vaqtida e'tibor berishini talab qiladi.

“Yashil”: kam ahamiyatga ega muammo, vaqti vaqti bilan e'tiborda bo'lishini talab qiladi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, baholarni berish mezonlari quyidagi omillarni o'z ichiga olishi lozim:

- moliyaviy ta'sir darajasi;
- tashqi qonun, qoidalar va cheklolarning buzilishi darajasi;
- muhim masala bo'yicha siyosatga rioya qilmaslik;
- ichki nazoratning yo'qligi yoki nazorat va protseduralarning samarasizligi;
- firibgarlik, o'g'irlik, noto'g'ri manfaatlar to'qnashuvi yoki resurslarni jiddiy isrofgarchiligi;
- hisobot yoki muhokamalarning samarasiz tuzilishi moliyaviy risk va samarasiz operatsiyalarga olib keladi;
- auditdan so'ng o'tkazilgan tekshiruv natijalariga ko'ra, auditorlar oldingi xulosasiga javoban harakat rejasini amalga oshirish uchun deyarli hech qanday harakat qilinmaganligini ko'rsatadi.

Har bir auditga bir xil qizil/sariq/yashil tizimi yordamida umumiy baholash beriladi. Bu jarayonda o'rtacha baholash shakli qo'llaniladi, lekin faqatgina, o'rtacha baholashni qo'llash noto'g'ri natijaga olib keladi, jumladan, 5 ta qizil va 5 ta yashillar, albatta, umumiy sariq berishi kerak degani emas, sababi, bir yoki bir nechta qizil baholar o'ta jiddiy deb olinishi kerak va natijada umumiy baho ham qizil, deb berilishi kerak, shu sababli, hukm chiqarishda ehtiyot bo'lish kerak.

Shu bilan bir qatorda ichki audit tadbirlarini rejalashtirishda budget tashkilotlarini risk darajasini aniqlashda risk omillaridan foydalaniladi.

Ushbu risk omillari budget tashkilotida ichki audit tadbiri o'tkazilmagan bo'lsa, ya'ni birinchi marta rejaga kiritilayotgan bo'lsa foydalaniladi. Agar, oldin budget tashkilotida ichki audit tadbirlari o'tkazilgan bo'lsa, bu omillarga qo'shimcha ravishda avvalgi o'tkazilgan ichki audit tadbiri natijalari hamda ichki audit xizmati taklif va tavsiyalarining bajarilishi holati ham hisobga olinadi.

Shuningdek, risk omillarini aniqlashda budget tashkilotining faoliyatidan kelib chiqib, o'ziga xos xususiyatlarini, dasturiy majmualaridan olingan ma'lumotlarni, hisob va hisobot ma'lumotlarini, vazirlik va idoralar miqyosidagi ma'lumotlar va tashqi manbalardan olingan ma'lumotlarni ham risk omillari sifatida o'rganilishi mumkin.

Umumiy rejalashtirishda vaqt resurslarini hisobga olgan holda to'g'ri taqsimlash va har bir tashkilotning hajmidan kelib chiqib nazorat vaqtini belgilash orqali amalga oshirish lozim. Bunda bayram kunlari, dam olish kunlari, qonunchilikda belgilangan qo'shimcha dam olish kunlari, ta'tillar hisobga olinmasligi kerak. Shuningdek, agar rejadani tashqari ichki audit tadbirlari mavjud bo'lsa, ular ham hisobga olinishi kerak.

Bundan tashqari rejalashtirishda vazirlik va idora rahbari yoki ichki audit boshqarma rahbari tavsiyasiga ko'ra ham nazorat o'tkazish maqsadida ro'yxatga olinishi mumkin. Kelgusi yil uchun umumiy reja joriy yilning 15 dekabr sanasiga qadar ishlab chiqiladi hamda 25 sanasiga qadar tasdiqlanadi. Tasdiqlangan umumiy ichki audit tadbirlari rejasini 3 ish kuni mobaynida “Davlat audit” dasturiy majmuasiga kiritiladi.

Tasdiqlangan yillik rejaga kiritilgan budget tashkilotlarida rejaga asosan ichki audit tadbirini o'tkazish majburiy hisoblanadi, agar ma'lum sabablarga ko'ra ichki audit tadbiri tashkil etilmasa, aniq sabablari ko'rsatilgan holda ichki audit hisobotida ma'lumot rasmiylashtiriladi.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, davlat sektorida ichki audit tadbirlarini rejalashtirish ichki auditorlarni ish samaradorligini oshiradi. To'g'ri rejalashtirish nazorat obyektining barcha xususiyatlarini to'liq hisobga olganda shu natijasini ko'rsatadi. To'g'ri rejalashtirilgan ichki audit tadbirlari yaxshi natijalarga olib keladi va rejalashtirish orqali nazorat tadbirlarini asosiy qismi tashkil qilingan hisoblanadi.

Davlat sektorida ichki audit tadbirlarini umumiy rejalashtirish jarayonini amalga oshirishda hamda tashkil qilishda e'tiborga olish muhim bo'lgan jihatlarni tahlil qilib quyidagi xulosalarga kelindi:

birinchidan, davlat sektorida ichki audit tadbirlarini rejalashtirish jarayoni uchun oldingi audit tadbirlari natijalarini o'rganish va tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Oldingi natijalar va chora-tadbirlar rejasini bajarilishi monitoringi asosiy ma'lumotlar manbasi bo'lib xizmat qiladi;

ikkinchidan, ichki audit tadbiri mohiyatidan kelib chiqib, mavjud xodimlar bilimi va tajribasi xususiyati hamda xodimlarni rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojni hisobga olgan holda jamoaning eng samarali tarkibini belgilash muhim hisoblanadi;

uchinchidan, ichki audit tadbirlarini rejalashtirishda audit jamoasi audit maqsadlari, tekshiruv hajmi, talab qilinadigan audit metodologiyasi, ko'lami va audit testining boshqa turlarini hamda risk omilli tahliliga asoslanib, guruhlariga ajratilgan nazorat obyektlarini eng maqbul tanlanmasini muhokama qilish uchun rejalashtirilgan yig'ilish o'tkazadi.

Xulosa qilib aytganda, davlat sektorida ichki audit tadbirlarini rejalashtirish jarayoni o'ziga xos qoidalarga tayanadi, shuningdek, budget tashkilotlarini risklari tahlili, nazorat obyektlarining hajmi, faoliyati, umumiy ko'rsatkichlari, daromadlar va xarajatlar miqdori, oldingi tekshiruv natijalari, xodimlar qo'nimsizligi, moliyalashtirish manbalari turlari va boshqa tashkilot faoliyatiga bevosita va bilvosita ta'sir qiladigan barcha jarayonlar hisobga olinishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining 2013-yil 26-dekabrda O'RQ-360-sonli "O'zbekiston Respublikasining Budget kodeksini tasdiqlash to'g'risida"gi qonuni;
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 1-avgustdagi "Vazirlik va idoralarning ichki audit xizmati to'g'risidagi namunaviy nizomni tasdiqlash haqida" 416-sonli qarori.
3. Moliya vazirining 2022-yil 3-oktyabrda 52-son buyrug'i bilan tasdiqlangan hamda Adliya vazirligidan 2022-yil 24-oktabrda 3394-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan Ichki audit milliy standartlari.
4. Adliya vazirligidan 2022-yil 27-dekabrda 3406-son bilan ro'yxatdan o'tkazilgan Ichki audit tadbirlari o'tkazish qo'llanmasi.
5. Самылина Е.В., Сукало А.В., Дмитриева Е.Н., "Внутренний аудит в бюджетной сфере", Экономика и социум, №1(44), 2018 г.
6. Берикова Н.Б., Долтаева Н.Е., Джалкуева Н.А., Стрелец Н.Е. "Трансформация механизмов внутреннего финансового контроля и внутреннего финансового аудита", Экономический исследования, Журнал прикладных исследований, 2022 г.
7. Н. В. Васина, А. Н. Данилов, Н. Г. Иванова, "Проблемы нормативного регулирования и методическое обеспечение внутреннего финансового контроля и внутреннего аудита в учреждениях государственного сектора", Экономический науки, УДК: 336.148+657.6 DOI 10.17238/П1998-5320.2018.31Л60
8. Н.В. Васина, Н.Г. Иванова, "Внутренний финансовый контроль и внутренний аудит в учреждениях государственного сектора: проблемы нормативного регулирования и методического обеспечения", Актуальные вопросы развития экономики, 2017 г., стр.217-221.
9. Mehmonov S.U., Budget tashkilotlarida ichki audit faoliyatining nazariy hamda amaliy jihatlari, Iqtisod va moliya / Ekonomika i finansi 2015, 10-son, 52-57;
10. INTOSAI Financial Audit Guidelines are based on the International Standards on Auditing, 2200 Engagement Planning.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.